

Csukás István: Petőfi a szlovákoknál

A szlovák—magyar irodalmi kapcsolatok kutatásában Csukás István jelentős érdemeket szerzett. Monografikus munkában derítette föl Ady Endre szlovák fogadtatását, értékes adalékokat közölt a szlovák József Attila-képről, értekezésekben mutatta be, hogyan fordították szlovákra Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula és Tóth Árpád verseit, s az utóbbi időkben az irodalom és a nemzetiségi politika összefüggéseiről közölt megvitatni érdemes dolgozatokat (Svetozar Hurban Vajanský, Jókai, Ady, Vajda János kapcsán).

Petőfi a szlovákoknál című könyve lényegében 1965-ben már készen állt, részletei a szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményeiben megjelentek. A kedvező fogadtatás (Szalatnai Rezső elismerő sorai, szlovák részről R. Chmel méltatása) mégsem siettette a nemcsak irodalom-, hanem kapcsolattörténetileg is fontos mű megjelenését. Erre csak 1979-ben kerülhetett sor. Mindez hozzátartozik — nemcsak a könyv sorsához, hiszen a könyveknek megvan a maguk sorsa, hanem a szlovák—magyar kapcsolattörténeti kutatások sorsához is. S ezt kell szem előtt tartanunk ismertetésünk fogalmazásakor. Mert az 1965 utáni kutatásokat így nem kérhetjük számon Csukástól; nem róhatjuk föl neki, hogy nem ismerte Anton Popovič elemzését Smrek „Hírös város...”-fordításáról, tudniillik a jeles szlovák költő szlovák irodalmi nyelven és sárosi szlovák tájszólásban megkísérelte a tájnyelvi Petőfi-költemény fordítását. Nem hiányolhatjuk, hogy az Irodalmi Szemlében 1973-ban cikk próbálta tisztázni a „szlovák Petőfi”, Janko Král’ viszonyát a márciusi fiatalokhoz, Jókaihoz és Petőfihöz; feltehetőleg Csukás dolgozatának kéziratát már befejezte, mikor a kitűnő szlovák irodalomtörténész, Milan Pišut megkísérelte Petőfi Sándor és Janko Král’ költészetének egybevetését. S az 1973-as év Petőfi-irodalma (történeteszek és irodalomtörténészek újabb nézőpontú elemzései Petőfi és a nacionalizmus tárgykörében) lényegesen módosította, gazdagította Petőfi világnézeti fejlődéséről eddig vallott álláspontunkat. S Emil Boleslav Lukáč hatalmas fordításkötete, „A Duna vallomása” „Petőfi-blokk”-jának vizsgálata is — éppen az említett ok miatt — kényszerűen el kellett hogy maradjon.

Az 1965-ben lezárt kézirat 1979-es feltámadása mégsem haszon nélkül való. Sőt, feltárt anyagával, fordításelemzéseivel bizonyítja, hogy a kiadás még mindig időszzerű volt, a könyv anyaga a továbbiakban szervesen épül bele a Petőfi-kutatásba és a kapcsolattörténetbe.

Csukás a rövidre fogott előszón kívül négy fejezetre osztja könyvét. Az elsőben Petőfi és a szlovákok viszonyáról értekezik. Azt indokolja: miért nem visszhangoztak Petőfi szlovák kortársaiban a „világszabadság” költőjének költői és forradalmi vívmányai, és általában: mi akadályozta Petőfi és szlovák kortársai megértését? Amit a magyar nacionalizmusról Csukás állít, azt jórészt elfogadhatjuk; de a költői vívmányok megértésének volt egy nagy akadály a szlovákok részéről. Tudniillik a Štúr-iskola önkorlátozó természete. Az irodalmi iskolát teremtő, az irodalmi nyelvet kialakító publicista, költőpróféta Štúr ugyanis a költészet bizonyos szektorait elhanyagolhatónak vélte (például a szerelmi költészetet), mert ez — szerinte — akadályozza a költőt a nemzet, a nép ébresztésében, a népért folytatott harcban. Még a nem teológiai végzettségű Janko Král’ sem mert bizonyos műfajokat meghódítani, részben ragaszkodván az akkori szlovák irodalmi úzushoz. A második fejezet címe: Két nacionalizmus ütközőpontjában. A XIX. század második felének szlovák Petőfi-recepciója a vizsgálat tárgya. S ezt Csukás műfordítás-elemzésekkel, a szlovák irodalmi fejlődés beható ismeretében végzi el, és ezt társítja a magyar uralkodóosztályok nemzetiségi politikájára adott szlovák válaszok tárgyiszzerű, higgadt mérlegelésével. Igen tanulságos például, ahogy bemutatja a költőként egyébként jelentéktelen Banšell útját a Petőfi-rajongástól a magyar forradalmi költészet teljes és igazságtalan elítéléséig. Itt talán azt is meg lehetett volna említeni, hogy a Csukás által

elemzett Banšell-dolgozat (A magyar forradalmi költészet szelleme) nemcsak Petőfit ítéli el forradalmi verseiért, hanem Vörösmarty Mihályt is a pellengérré állítja Hon-szeretet, Jóslat, Bajza Józsefet Sóhajtás című költeményeikért. Ebből a korszakból magasan emelkedik a legnagyobb szlovák költő: Hviezdoslav, akinek Petőfi ifjúkori ideálja volt, és akinek nemes magatartása élénk visszhangot váltott ki a szlovák és részben a magyar közvéleményben.

A harmadik részben „Kínzó örökség”-ként tárgyalja a szerző a két világháború között hírlapokban és másutt napvilágot látott Petőfivel kapcsolatos szlovák reagálásokat, és ezt összekapcsolja a Sarló Petőfi-kultuszával. Ebben a fejezetben Csukás eltér a címtől. A Sarló ugyan a dunai népek testvériségének eszméjét vallva, koszorúzza meg a budapesti Petőfi-szobrot, illetve a Pozsonyban akkor ládában őrzött Petőfi-szobrot (erről az akcióról nem esik szó a könyvben); de ez a Sarló magyar fiataljainak bátor és tiszteletre méltó lépése volt, és csak kihatásaiban illeszthető bele a Csukás tárgyalta folyamatba.

A negyedik részben „Petőfi a forradalom” cím alatt tekinti át az 1945. utáni fejleményeket, nem hallgatva el a kezdeti nehézségeket, de — helyesen — Ján Smrek kitűnő fordításait a középpontba állítva. Csak sajnálhatjuk, hogy az E. B. Lukáč által készített 1951-es Az Apostol-fordítás alaposabb elemzése elmaradt. Pedig Csukásnak erőssége a fordításelemzés, Ján Smrek kötetét például egészen kiválóan mutatja be. Az egyes fordítások zökkenőt szembesíti Smrek poézisével, és így tud helyes magyarázatot adni. Viszont kissé logikátlan és az adott helyzetet nem ismerők számára megoldhatatlan rejtvény a könyv 209. lapjának utolsó bekezdése. Smrek kötetének elemzése után egy hirtelenül „fellobbant vita”-ról szól, amely Banšell életművének kiadása körül robbant ki a sajtó alá rendező szlovák kutató és a bíráló magyar nemzetiségű kutató között. A vita — mint azt Csukás megállapítja — „egyik oldalon sem volt teljesen mentes az elfogultságtól”. Abban is igaza van, hogy nem a szlovák Petőfi-kép szempontjából tanulságos; de ha már említette, akkor részletesebben kellett volna szólnia róla, mert így az olvasó csak sejt, méghozzá feltehetőleg többet sejt, mint ami valójában történt. Banšell életművének helytelen interpretációjára azzal válaszolt ugyanis a magyar kutató, hogy tagadta Petőfi nacionalizmusát. Csukás az első fejezetben részletesen szólt Petőfi úgynevezett nacionalizmusa jellegéről, talán az Élet vagy halál című versből még jobban kiemelhetné volna Petőfi felismerését: „Reánk uszít a hűtelen király!” S az azóta közreadott kutatások mind a reformkori nacionalizmus, mind pedig Petőfi vonatkozásában jóval túlhaladták az akkori álláspontokat. Így ez a bekezdés akár el is maradhatott volna.

A könyvet záró Visszatekintés összefoglalja a szlovák Petőfi-kép kialakulásának állomásait, a dolgozat főbb eredményeit, és rámutat arra, hogy ennek a sokáig kényes témaként számon tartott kapcsolattörténeti folyamatnak kutatása felfedte: a mélyreható, a társadalmi összefüggésekre is figyelő elemzés nemcsak irodalomtörténetileg fontos mindkét nép, mindkét irodalom számára.

Csukás István „Petőfi a szlovákoknál” című könyve jól és színvonalasan teljesítette feladatát, számos új adatot tárt föl, érdekesen elemezte a szlovák Petőfi-fordításokat, és tárgyilagosan reagált a nemzetiségtörténet még mindig kellően fel nem dolgozott mozzanataira. 1965-tel zárja bőséges irodalomjegyzékét. Az azóta kiadott tanulmányok, adatközlések módosították ugyan részleteiben Csukás megállapításait, alapjában azonban alátámasztották mondanivalóját. (Madách.)

FRIED ISTVÁN